

ΠΗΓΗ: ΦΩΤ. ΑΡΧΕΙΟ Κ. ΠΑΛΥΒΟΥ

Προϊστορικός οικισμός Ακρωτηρίου της Θήρας

Μια αρχιτεκτονική της ευημερίας 3.500 χρόνων

της
Κλαιρης Παλυβού,
αναπλ. καθηγήτριας
του Τμήματος
Αρχιτεκτόνων Α.Π.Θ.

Τα μέσα της δεύτερης χιλιετίας π.Χ. είναι μια λαμπρή περίοδος προόδου και ευημερίας για το νότιο Αιγαίο, με επίκεντρο την Κρήτη και τον ανακτορικό πολιτισμό της, τον οποίο ο ανασκαφέας της Κνωσού, Arthur Evans, ονόμασε «Μινωικό». Ο ανακτορικός τρόπος ζωής και το υψηλότατο τεχνολογικό επίπεδο που τον υποστήριζε είχαν διαδοθεί και

εκτός των ορίων της Κρήτης σε νησιά του νοτίου Αιγαίου. Ανάμεσα σ' αυτά, η Θήρα κατείχε ιδιαίτερη θέση, όπως δείχνει ο άριστα διατηρημένος οικισμός του Ακρωτηρίου, στα νότια παράλια του νησιού.

Η ανασκαφή στο Ακρωτήρι έμελλε να δώσει νέα διάσταση στην έρευνα του προϊστορικού Αιγαίου: Οι στάχτες που κάλυψαν τα ερείπια του οικισμού μετά την μεγάλη έκρηξη του ηφαιστείου του νησιού περί το 1500 π.Χ. διέσωσαν πολύτιμες πληροφορίες για τον υλικό πολιτισμό της εποχής εκείνης, ιδιαίτερα όσον αφορά στην οικοδομική τεχνολογία, αφού η ανασκαφή αποκαλύπτει διώροφα και τριώροφα σπίτια, τα οποία, αν και ερειπωμένα, στέκουν ακόμη όρθια.

Κύρια χαρακτηριστικά γνωρίσματα της αρχιτεκτονικής της περιόδου ακμής του μινωικού πολιτι-

Οι στάχτες που κάλυψαν τα ερείπια του οικισμού μετά την μεγάλη έκρηξη του ηφαιστείου του νησιού περί το 1500 π.Χ. διέσωσαν πολύτιμες πληροφορίες για τον υλικό πολιτισμό της εποχής εκείνης, ιδιαίτερα όσον αφορά στην οικοδομική τεχνολογία.

σμού, στον οποίο υπάγεται και το Ακρωτήριο της Θήρας, είναι η πολυωροφία, το σύνθετο κυκλοφοριακό σύστημα και τα πολυάριθμα ανοίγματα. Ο συνδυασμός των στοιχείων αυτών δίνει μια ιδιότυπη και εξεζητημένη αρχιτεκτονική, που ξαφνιάζει με την κατασκευαστική της τόλμη, ιδιαίτερα αν σκεφτούμε ότι το νότιο Αιγαίο υπήρξε ανέκαθεν σεισμογενής περιοχή.

Με ξύλο και πέτρα

Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της οικοδομικής τεχνολογίας είναι η καθοριστική συμβολή του ξύλου και η χρήση της λαξευτής πέτρας. Από το ίδιο το ξύλο δεν έχει μείνει σχεδόν τίποτα, αφού αποσπαστήθηκε πλήρως, διατηρήθηκαν όμως ανάγλυφα τα αποτυπώματά του επάνω στη λάσπη της τοιχοποιίας και την ηφαιστειακή σποδό. Το ξύλο παίζει καθοριστικό ρόλο παντού: στους τοίχους, στα πατώματα, στους κίονες, στα κλιμακοστάσια, στα ανοίγματα και αλλού. Η πλέον διαδεδομένη τοιχοποιία, η αργολιθοδομή, περιλαμβάνει ξύλινες ενισχύσεις με τη μορφή οριζόντιων πλεγμάτων ενσωματωμένων σε διάφορες στάθμες. Ιδιαίτερα εντυπωσιακό είναι το σύστημα ξύλινων ενισχύσεων με τη συμμετοχή κατακόρυφων στοιχείων που διαπιστώνεται σε ορισμένα κτήρια του Ακρωτηρίου, και σε μεγαλύτερο βαθμό στα μεγάλα ανακτορικά συγκροτήματα της Κρήτης, όπου εξελίχθηκε η τεχνική αυτή. Πρόκειται κατά κανόνα για ζεύγη ξύλων, ένα σε κάθε παρεία του τοίχου, που εδράζονταν σε λίθινες βάσεις και συνδέονται μεταξύ τους με επιμήκη και εγκάρσια ξύλα, σχηματίζοντας ενιαίο τρισδιάστατο πλέγμα που εκτείνεται ομοιόμορφα σε όλη την όψη του κτηρίου.

Τα κλιμακοστάσια που καλύπτουν δύο και τρεις επάλληλες στάθμες είναι ιδιαίτερα εντυπωσιακά και η κατασκευή τους συνεπάγεται, μεταξύ άλλων, υψηλό επίπεδο σχεδιασμού. Στην κατασκευή ενός ευθύγραμμου σκέλους δεν χρησιμοποιούνται κεκλιμένες δοκοί καταμήκος, όπως θα περίμενε κανείς, αλλά οριζόντιες εγκάρσιες δοκοί που πακτώνονται στους πλευρικούς τοίχους και στον μεσότοιχο. Στην περιοχή σύνδεσης σκέλους και πλατύσκαλου υπάρχει μεγάλη δοκός η οποία συνδέεται με άλλες, οριζόντιες και κατακόρυφες, που περιβάλλουν το μεσότοιχο. Πρόκειται για έναν περίτεχνο σχεδιασμό, που αποσκοπεί στο να μεταφέρει τα φορτία στο έδαφος μέσω των ξύλινων δοκών, απαλλάσσοντας σε μεγάλο βαθμό τους λίθινους τοίχους από τα φορτία.

Τα πολυάριθμα ανοίγματα, πόρτες και παράθυρα, έχουν κοινή κατασκευαστική λογική: αποτελούνται από πλέγμα ξύλων, το οποίο πακτώνεται στην περιβάλλουσα τοιχοποιία. Το πλέγμα αυτό θα μπορούσε να το περιγράψει κανείς ως ένα σύνολο 12 ξύλων, ανάλογο με τις ακμές ενός κύβου. Τα ξύλα συνδέονται μεταξύ τους με εντορμίες και ενίοτε στερεώνο-

νται με το σύστημα γόμφων / τόρμων σε λαξευτές πέτρες. Είναι σαφές ότι τα ξύλινα πλαίσια των ανοιγμάτων αποτελούσαν φέροντα στοιχεία της οικοδομής.

Υψηλό βιοτικό επίπεδο με χαρακτηριστικά εξωστρέφειας

Τα παράθυρα αποτελούν πρωτοτυπία για την εποχή αυτή, αν αναλογιστεί κανείς την εσωστρεφή και κλειστή αρχιτεκτονική των άλλων λαών της Μεσογείου. Πραγματική καινοτομία της αιγαιακής αρχιτεκτονικής της εποχής του Χαλκού, όμως, είναι η ιδέα του «πολυ-ανοίγματος»: μιας σειράς από ανοίγματα –πόρτες, παράθυρα, ερμάρια– που υποκαθιστούν έναν τοίχο, προσφέροντας έτσι μεγάλη ευελιξία στην διαμόρφωση του χώρου. Από κατασκευαστικής απόψεως η λογική είναι η ίδια με αυτήν που αδρομερώς περιγράψαμε παραπάνω: ένα ενιαίο ξύλινο πλέγμα περιβάλλει τα ανοίγματα και φέρει τα φορτία της ανωδομής. Το «πολύθυρο» αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα της μινωικής αρχιτεκτονικής και εμφανίζεται σε ποικίλους συνδυασμούς, μερικοί από τους οποίους είναι πραγματικά εξαιρετικά τολμηροί και εντυπωσιακοί. Η Ξεστή 3 στο Ακρωτήριο, για παράδειγμα, περιλαμβάνει περισσότερα από δέκα πολύθυρα και στις τρεις στάθμες του κτηρίου.

Η λαξευτή τοιχοποιία είναι το δεύτερο χαρακτηριστικό της αρχιτεκτονικής που εξετάζουμε. Στο Ακρωτήριο διατηρούνται λαξευτές προσόψεις σε πολλά σπίτια του οικισμού, ενίοτε σε ύψος δύο ή τριών ορόφων. Λαξευτές πέτρες χρησιμοποιούνται επίσης σε συνδυασμό με αργολιθοδομή, σε θέσεις - κλειδιά, όπως οι γωνίες των κτηρίων, γύρω από τα ανοίγματα και στο ύψος του πατώματος για την κατασκευή προεξέχουσας οριζόντιας ταινίας.

Στην σύντομη αυτή αναφορά στην οικοδομική τεχνολογία της Ύστερης Εποχής του Χαλκού θα πρέπει να συμπεριλάβουμε, επιγραμματικά έστω, τις ιδιαίτερα εντυπωσιακές κατασκευές που σχετίζονται με την διαχείριση των υδάτων και των λυμάτων. Τα εσωτερικά αποχωρητήρια αποτελούν μια ακόμη καινοτομία του αιγαιακού κόσμου και τη σημαντικότερη ίσως απόδειξη του υψηλού βιοτικού επιπέδου που απολάμβαναν την εποχή εκείνη όχι μόνον η άρχουσα τάξη των ανακτορικών συγκροτημάτων αλλά και οι πολίτες των μεγάλων αστικών κέντρων, όπως του Ακρωτηρίου της Θήρας. Η εντυπωσιακή εγκατάσταση αποχωρητηρίου που σώζεται άριστα στον πρώτο όροφο της Δυτικής Οικίας δείχνει λεπτομερώς τον τρόπο κατασκευής και σύνδεσης με το κοινοτικό αποχετευτικό δίκτυο έξω από το σπίτι, μέσω επισκέψιμου φρεατίου. Φαίνεται δε ότι οι κατασκευαστές είχαν συλλάβει ακόμη και την ιδέα της οσμοπαγίδας, αν όχι του σιφονιού.

π